

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Agaty Radeckiej

pt. **Problem zmiany przepisu roli nauczycieli języka obcego. Kontekst ponowoczesny**
przygotowanej pod kierunkiem prof. dr hab. Mirosławy Nowak-Dziemianowicz
Dąbrowa Górnicza 2023, s. 310

Wprowadzenie

Pani Mgr Agata Radecka podejmuje w dysertacji temat z pogranicza dydaktyki, pedeutologii i andragogiki, a nawet częściowo pedagogiki reform. Zajmuje ją mianowicie problem barier zmiany paradygmatycznej edukacji w miejscu szczególnym, czyli w obszarze nauczania specjalistycznego języka obcego w szkołach wyższych. Punktem wyjścia jest tu Jej osobiste doświadczenie bycia takim właśnie edukatorem. Zmagania ze zmieniającym się przepisem roli w uczelni funkcjonującej w warunkach określanych jako ponowoczesność czyni osią oddolnie prowadzonych poszukiwań, aby przy zastosowaniu podejścia określanego w antropologii kulturowej mianem etycznego (*etic*) opisać postrzeganie tego społeczno-kulturowego w głównym wymiarze procesu przez reprezentantów tej grupy nauczycieli akademickich – zarówno tych, dla których czymś oczywistym jest pozostanie w studium języków obcych „do emerytury”, jak i osób, które rozważają, a nawet podejmują pewne kroki w kierunku podjęcia pracy zawodowej poza uczelnią. I nie chodzi tu tyle albo nie tylko o zmiany formalne, ani o porzucanie w metodyce utrwalonych przez lata praktyk o charakterze instrumentalnym na rzecz czynienia edukacji bardziej spersonalizowaną, nastawioną na negocjowane w kontekście społeczno-kulturowym aktywne konstruowanie wiedzy. Autorce sytuującej prowadzoną na kartach pracy dyskusję w nurcie pedagogiki krytycznej chodzi o coś więcej niż deliberacja. Gromadząc, analizując i interpretując narracje nauczycieli/ek uczących w szkołach wyższych specjalistycznych języków obcych nie tylko rekonstruuje sensy i znaczenia przypisywane przez nich zmianom przepisu roli własnej profesji w kontekście ponowoczesności. Oddając im głos, traktując jako ekspertów od własnego życia, uwalnia potencjał *innego* po/myślenia o tym, *co i jak* się w uczelnianej rzeczywistości zdarza, i pytając, czy tak być powinno, buduje szanse podmiotowej zmiany *status quo* tego środowiska.

Recenzowana rozprawa doktorska jest przykładem takiego badania praktyki edukacyjnej z nauczycielami (a nie *na nich* czy *nad nimi*), które nie tylko wnoszą wkład do

dyscypliny (poszerzenie debaty pedeutologicznej jest tu nie do przecenienia), ale odsłaniając wewnętrzne mechanizmy trwałości reguł zastanej i karlejącej *de facto* w nowych kontekstach *gramatyki szkolnictwa*¹, otwierają drogę do kolejnych projektów badawczych – weryfikowania w formule klasycznych badań ilościowych „zakotwiczonych w danych hipotez” czy też podjęcia prac badawczo-rozwojowych. I choćby z tego powodu wysiłek zarówno poznawczy jak i praktyczny Doktorantki oraz Promotorki zasługuje na szczególne wyróżnienie.

Stawiając taki wniosek już we wstępnej części recenzji, dokonuję niżej - w ramach krótkiej rekonstrukcji układu pracy i ustrukturyzowania jej treści - oceny pracy z zastosowaniem formalnych kryteriów. Uzasadniam oryginalność podejścia, podkreślam demonstrowaną w tekście wiedzę merytoryczną, szacuję umiejętności pracy naukowej (zarówno w warstwie merytorycznej jak i metodologicznej), by całość wyводу zamknąć formalną konkluzją.

Układ pracy i ustrukturyzowanie jej treści wraz z oceną kompetencji teoretyczno-metodologicznych Doktorantki

Dysertacja ma strukturę raportu z badań. Obejmuje *Wstęp*, pięć rozdziałów, *Zakończenie*, *Bibliografię*, *Wykaz tabel*, *Wykaz rysunków*, *Załączniki*, *Streszczenie* w języku polskim i angielskim. We *Wstępie* Autorka przedstawia krótko tło projektu (zmianę uczelnianych polityk w zakresie kształcenia w obszarze języków obcych polegającą na przejściu od nauczania języka „ogólnego”, jak pisze Doktorantka, do uczenia (się) języka specjalistycznego dla studiowanego kierunku. Wyjaśnia też, że o ile w dotychczasowej literaturze poświęconej nauczaniu języków obcych znajduje, dzięki glottodydaktyce, podstawy zmiany metodyki pracy, to nie spotyka badań, szczególnie tych prowadzonych w konwencji jakościowej, zajmujących się podmiotami wprowadzanej zmiany, czyli nauczycielami akademickimi funkcjonującymi w tym miejscu akademii.

Narracja *Wstępu* uzasadnia w pełni powody zajęcia się przez Panią mgr Agatę Radecką tematem i przekonuje do przyjętego w badaniach własnych podejścia, które prezentowane jest już w pierwszym rozdziale pracy zatytułowanym *Na drodze metodologicznego poznania. Ku wiedzy*. Konstytuujące go trzy podrozdziały poświęcone są kolejno założeniom ontologiczno-metodologicznym badań własnych, formułowaniu ich celów oraz problematyki badawczej, prezentacji narratorek i sytuacji przeprowadzania wywiadów, dyskusji wywiadu narracyjnego realizowanego/podejmowanego w hermeneutyczno-fenomenologicznej konwencji oraz „autoetnograficznemu głosowi badaczki”.

Przyznać trzeba, że taki początek pracy jest niekonwencjonalny. Dzięki temu zabiegowi Czytelnik zostaje zaproszony do towarzyszenia Doktorantce w budowaniu, w oparciu o trafnie dobrane studia literaturowe z zakresu filozofii nauki, jej tożsamości jako badaczki jakościowej, operującej w sposób świadomy „technikami” zarówno w zakresie ustalania planu

¹ Tyack, D., Tobin W., (1994) The “Grammar” of Schooling: Why has it been so hard to change? *American Educational Research Journal*, Vol. 31, No. 3, ss. 453-479.

badawczego jak i jego realizacji. Odzwierciedleniem samoświadomości metodologicznej jest tu poprawne dla przyjętej konwencji określenie celów badań własnych, i przedstawienie rozumienia istoty oraz procesu przygotowywania (się) do prowadzenia badań narracyjnych. Interesujące z tego punktu widzenia jest też zamieszczenie podrozdziału poświęconego autoetnografii. Autorka ukazuje drogę, którą pokonała „dojrzewając” do uwzględnienia w badaniach własnych postawy odpowiadającej pedagogice krytycznej, a więc ostatecznego osadzenia poszukiwań w paradygmacie interpretacyjno-krytycznym.

Doceniając wysiłek intelektualny Badaczki wkładany w nabywanie kompetencji metodologicznych, demonstrowanie przez Nią w narracji tego rozdziału szczerości i uczciwości badawczej, zgłosić jednak muszę jedną uwagę krytyczną i jedną polemiczną. Pierwsza z nich dotyczy sformułowania pytań uszczegółwiających poszukiwania. Wątpliwość budzi rozpoczynanie niektórych z nich od partykuły pytajnej „czy” (zob. np. pytanie 1.1) oraz brak podkreślenia/uwidocznienia w innych (zob. np. pytania 1.3; 1.6), że badania nastawione są bardziej na rekonstrukcję sensów/znaczeń nadawanych przez narratorki swym uczelnianym doświadczeniom w okresie zmiany paradygmatu kształcenia, niż rozstrzygnięcie, diagnozowanie i wyjaśnianie tzw. rzeczywistości edukacyjnej. W badaniach jakościowych koncentrujemy się na tym, *co* i *jak* zostało o/powiedziane, jakie wątki tematyczne podkreślono w narracjach (tzw. analizy formułujące) oraz jakie kontekstualne, a więc społeczno-kulturowe wzory myślenia i działania zostały w nich odzwierciedlone (etap ten określany bywa mianem analizy refleksywnej). Taki charakter miało postępowanie badawcze przyjęte i zrealizowane w omawianym projekcie!

Pozostając w konwencji troski o podkreślenie samoświadomości badawczej Doktorantki, ale i rzetelności metodycznej, zgłaszam dwie uwagi wskazujące na pewien niedosyt co do dokumentowania wskazanej wyżej kompetencji pod względem formalnym. Dotyczą one prezentacji narratorek (zaproszonych do badań nauczycielek) i niepokazania na przykład w Aneksie technik pracy z transkrypcjami przeprowadzonych z nimi wywiadów. Uwzględnienie w analizach istotnych z punktu widzenia „teoretycznego próbkowania” typów doświadczeń nauczycielek biorących udział w badaniach ze względu na ich cechy biograficzne i zawodowe, poszerzyłoby konstruowaną typologię sensów i znaczeń przypisywanych przez nauczycieli/ki języków obcych w uczelniach i szkołach wyższych problematycznej zmianie ich sytuacji edukacyjnej ewokowanej tym co niesie tzw. ponowoczesność. Rozumiem jednak ograniczenia związane ze skalą przedsięwzięcia podejmowanego w okresie czteroletniego okresu pracy nad rozprawą doktorską. Zakładam, że w oparciu o uzyskane wyniki możliwe będzie nie tylko podjęcie badań weryfikujących tzw. hipotezy zakotwiczone w danych, ale i ponowne sięgnięcie do zgromadzonego materiału, poddanie go dalszym analizom i opublikowanie ich wyników w czasopismach naukowych.

Rozdziały drugi (*Horyzonty nowoczesności a edukacja*) i trzeci (*Role społeczne i zawodowe nauczycieli jako niedokończony projekt w ponowoczesnym świecie*), jak już wyżej wspomniałam, poświęcone są teoretycznemu „obramowaniu” badań własnych, czyli usytuowaniu podjętego w pracy problemu w kontekście tzw. ponowoczesności oraz ustrukturyzowaniu przedmiotu badań. „Lejkowy” charakter wyводу (od debaty tła badanego fenomenu do dyskusji społecznego tworzenia „przepisu” roli zawodowej nauczycieli/ek akademickich uczących specjalistycznych języków obcych) plus narracja akcentująca dyskursywność głównych kategorii występujących w tytułowym sformułowaniu dysertacji,

stanowią znakomitą podstawę konceptualizacji badań na poziomie metodologicznym (sformułowania celu badań, przyjęcia wariantu jakościowego w nich podejścia, doboru strategii gromadzenia i pracy ze zgromadzonym materiałem empirycznym).

W kolejnych dwóch rozdziałach prezentowane są analizy materiału narracyjnego i ich interpretacje. Rozdział czwarty, najszerszy pod względem objętości, poświęcony jest rekonstrukcji *rekonstruowanych* przez narratorki, jak zapowiada sformułowanie jego tytułu, *światów uczenia się w intersubiektywnym świecie kultur nauczycielskich*. W analizach zgromadzonego materiału Autorka sięga zarówno po kategorie pochodzące z dyskursu teoretycznego, jak i te, które wyprowadziła z wątków tematycznych występujących w wypowiedziach nauczycielek/li. Rezultatami takiego podejścia do pracy analitycznej z danymi (ujętymi też tabelarycznie) są interesujące „obrazy” tytułowego fenomenu. Przedstawiają one sensy i znaczenia przypisywane przez nauczycieli/ki najbliższemu zawodowemu otoczeniu (środowisku ich pracy) w odniesieniu do warunków techniczno-organizacyjnych oraz wymiarów społeczno-kulturowych, własnemu potencjałowi uczenia się w miejscu pracy oraz relacji *ja-świat*. Warto zauważyć, że ustrukturyzowane w ten sposób treści odnoszą się w pełni do założonych celów, choć niekoniecznie już można przypisać im walor odpowiadania wprost na postawione w rozdziale pierwszym pytania badawcze, co wynika z faktu ich zmiany czy wymiany w trakcie procesu, co w badaniach jakościowych nie jest niczym niewłaściwym. Wprost przeciwnie! Od badacza/ki oczekuje się otwartości i podążania za tym, co przynosi kolejny dzień pracy nad projektem. Zamykając zatem ten fragment recenzji podkreślić pragnę, iż układ i ustrukturyzowanie treści rozdziału uznaję za logiczne, wewnętrznie spójne, podporządkowane wymaganiom całościowego „zobrazowania” rekonstrukcji znaczeń nadawanych przez nauczycieli/ki zmianie przepisu roli w ich zawodowym świecie uczenia się, świecie naznaczonym wyzwaniem, ale i „skażeniami” ponowoczesności, a zilustrowanie wywodu fragmentami transkrypcji wywiadów czynią ten rozdział niezwykle atrakcyjnym „czytelniczo”.

Rozdział piąty, zatytułowany *Zmiana przepisu roli nauczycielek języków obcych – próba krytycznego oglądu*, stanowi rekapitulację badawczych ustaleń w ujęciu krytycznym. Uwzględniający w interpretacji wyniki pogłębionych studiów literaturowych autorów reprezentujących nurt krytyczno-emancypacyjny w nauce społecznej, przyjmujący w narracji formułę manifestu, inicjując dyskusję funkcjonowania uniwersytetu w warunkach „neoliberalnej ekonomii”, otwiera pole kolejnych, szerszych już, jak pisze Autorka, badań empirycznych - na przykład ilościowych o charakterze weryfikacyjnym lub rozwojowych czy wręcz transformacyjnych. Konwencjonalna w tym miejscu ocena wyrażona frazą *oryginalność rozwiązania* czy w tym przypadku *rozwiązywania* podjętego problemu naukowego dotyczy zatem nie tylko wypełnienia pewnej luki w zajmowaniu się „ludzkim wymiarem” dydaktyki szkoły wyższej. Biograficzno-narracyjna perspektywa nauczycieli/ek języków obcych niezbyt często jest przyjmowana w badaniach pedeutologicznych dotyczących tego środowiska. Pedagodzy interesują się bardziej edukatorami przyszłych nauczycieli w zakresie języka obcego¹ (Zob. np. Szplit, 2019). Przyjęcie oddolnej perspektywy, z wykorzystaniem wywiadu narracyjnego z nauczyciel(k)ami uczącymi specjalistycznych języków obcych, pozwoliło Doktorantce nie tylko na ujawnienie tła (kulturowo-społeczno-politycznego) doświadczanego przez nie problemu zmian w przepisach roli, ale odsłoniło też znaczące **dysfunkcje systemu**.

Ku konkluzji

Zmierzając ku formalnej konkluzji zaznaczyć pragnę, iż dysertacja doktorska Pani Mgr Anny Radeckiej jest w pełni osadzona w dyscyplinie naukowej pedagogika. Warto przy tym dodać, iż wiedza tej dyscypliny reprezentowana jest we wszystkich rozdziałach pracy (nie tylko w tzw. części teoretycznej). Wskazując na szerokość odwołań do literatury przedmiotu podkreślić też muszę adekwatność ich doboru oraz sposobu ich wykorzystania. Wskazują one na znakomitą orientację w dyskursie teoretycznym, w którym lokowane są poszukiwania. Egzemplifikują kompetencję w zakresie wyboru paradygmatu uprawianej dyscypliny. Doktorantka sięga do prac Promotorki i do znaczących dla podjętego tematu i sposobu procedowania dzieł innych znaczących teoretyków oraz badaczy edukacji afiliujących dorobek zarówno przy polityce oświatowej, pedeutologii, dydaktyce ogólnej, jak i filozofii/metodologii badań społecznych.

Odnosząc się do strony formalnej pracy, mając na uwadze jej opublikowanie w formie monografii, wysunąć pragnę pewne sugestie odnośnie do sformułowania tytułu pracy oraz ustrukturyzowania ujętych /występujących w niej treści. Zastanawiam się, czy wobec podejścia i strategii przyjętych w badaniach stanowiących podstawę pracy, nie wskazać (od razu) tej oddolnej perspektywy - w tytule (np. „Problem zmiany przepisu roli w kontekście ponowoczesności w narracjach nauczycieli specjalistycznego języka obcego” czy przez dodanie sugerującego przyjęte podejście (paradygmat?). Z uwagi na potrzeby potencjalnych czytelników, inne nieco niż w przypadku recenzentów występujących w przewodzie doktorskim zainteresowanych określeniem rozwoju i stanu kompetencji teoretyczno-metodologicznych Osoby aspirującej do pierwszego stopnia naukowego, proponuję też rozważyć wprowadzenie dwóch drobnych zmian w strukturze książki. Pierwsza dotyczy przeniesienia podrozdziału poświęconego auto-etnografii do „Wprowadzenia”. Poszerzyłoby by to zwyczajowe uzasadnienie wyboru tematu i wagę podjętego problemu o zaakcentowanie paradygmatu (interpretacyjno-krytycznego), w którym osadzone są poszukiwania. Druga sugestia związana jest z rozważeniem poprzedzenia rozdziału metodologicznego dyskusją ram i struktury przedmiotu badań prowadzonej w aktualnej wersji w rozdziałach drugim i trzecim. (zob. ostatni akapit na stronie 3).

W końcowym fragmencie niniejszej recenzji podkreślić pragnę, iż zawarte wyżej uwagi i oceny oraz supozycje nie umniejszają wartości dzieła tak istotnego dla wzbogacenia dyskursu pedeutologicznego, ani rozwijanych na tym etapie rozwoju naukowego Doktorantki jej kompetencji teoretyczno-metodologicznych. Wprost przeciwnie. Podjęcie dyskusji wynika właśnie z docenienia poziomu humanistycznego pisarstwa, otwartości intelektualnej, postawy badawczego za/angażowania oraz gotowości do *uczenia się* warsztatu w zakresie prowadzenia pracy naukowej.

Konkluzja formalna

Podsumowując wyrażone wyżej oceny i opinie stwierdzam jednoznacznie, że rozprawa doktorska mgr Agaty Radeckiej przygotowana pod kierunkiem prof. dr hab. Mirosławy Nowak-Dziemianowicz podejmuje ważny problem naukowy, stanowi jego oryginalne rozwiązanie oraz posiada znaczny potencjał aplikacyjny – i to zarówno w obszarach badawczych jak i praktycznych. Wnoszę zatem o jej przyjęcie i dopuszczenie do publicznej obrony. Rozprawa w

pełni spełnia wymagania sformułowane w Ustawie z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki, Dz. U. Nr 65, poz. 595, z późn. zm.). Odnosi się to zarówno do warstwy merytorycznej, metodologicznej jak i praktycznej. Ze względu na innowacyjność tematu, oryginalne podejście przyjęte w rozwiązywaniu tytułowego problemu, wysoki poziom argumentacji teoretycznej towarzyszącej zarówno konstruowaniu ram postępowania badawczego, jak i dyskusji tegoż postępowania przebiegu oraz interpretacji uzyskiwanych wyników, a także potencjał aplikacyjny w szeroko rozumianym obszarze modelu kształcenia w uniwersytetach i szkołach wyższych w zakresie specjalistycznych języków obcych, zachęcam do opublikowania pracy w formie monografii i/lub artykułów naukowych.

Bożena D. Gątkiewicz

¹ Zob. np. Szplīt A. (2019) *Rozwój ekspertywności 'nauczycieli nauczycieli' języków obcych*. Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego.